

Благоговіння перед таємницею життя: на порозі школи Франко Нембріні

Франко Нембріні, вчитель італійської мови та літератури і ректор створеної ним школи «Ла Трачча» в Бергамо, у якій вчать близько тисячі дітей від шести до дев'ятнадцяти років, ставить майбутньому вчителю при прийомі на роботу одне запитання: «На Різдво біля ясел Немовляти зібралися пастухи і волхви. Кого ми маємо виховувати у нашій школі: простих і чистих серцем пастухів або мудреців, що володіють усім знанням світу?» Замисленому кандидату Франко допомагає в роздумах: «Якщо ви скажете, що волхвів, то я маю вам відмовити, тому що всі діти не можуть бути відмінниками, а виховувати ми маємо всіх. Якщо ви зробите ставку на пастухів, звільнення теж не за горами, адже погана та школа, що не здатна дати блискучі знання». Правильна відповідь і становить педагогічне кредо Нембріні: «Ми маємо готувати і тих, і других, але об'єднаних благоговінням перед чудом і красою Різдва, здатних схилити перед ним коліна». Виховання не може бути зведене до передачі знань, воно не визначається моральним авторитетом вчителя, що демонструє зразкову поведінку. Його початок — у здатності показати щось настільки прекрасне й дивовижне, що занурює учня разом з учителем у мовчання, позбавляє його дару мови й закликає до того, щоб розділити його з друзями. Зустріч із реальністю, що наповнює досвід новизною та щастям, і становить педагогічну пропозицію Нембріні.

Широко обговорювана криза сучасної освіти полягає у тому, що ми стали *передавати знання* учням дедалі більш технологічно, звертаючись до найновіших можливостей цифрової цивілізації, й відійшли від завдання *виховання*, скомпрометованого ідеологічною системою, що нав'язувала зовнішній поведінковий стандарт через моральний авторитаризм виховання. Але виявилось, що школа, яка відмовляється від виховної домінанти, не може виконати й тих скромних завдань, які вона залишила для себе. Потрібно повертатися до виховного наміру в освіті, але це потребує переосмислення всієї справи виховання. Нембріні вважає, що найновіша криза є *кризою батьківства*, що має вікову історію: «Новий час повстав проти фігури батька, тобто фігура батька, батьківство звинувачується в авторитарності, і вся педагогіка будується тепер на запереченні авторитету в ім'я неправильного й викривленого уявлення про свободу». І річ не в тім, що батько повинен демонструвати досконалу поведінку й вимагати авторитарним чином її засвоєння. Таке моралістичне налаштування справді зазнало фіаско. Але, на щастя, «діти прощають нам набагато більше, ніж ми думаємо. Діти прощають всі помилки своїх батьків. Є тільки одна річ, яку вони не можуть пробачити: відсутність у батьків *надії*», надії, що наповнює кожен день чеканням і подивом. Батько — це той, хто може відповісти зверненням до нього очам дитини, що запитують про одне: «Дорога мамо, дорогий тату, покажіть мені, що був сенс приходити у цей світ». Нембріні впевнений: проблема виховання, насамперед, полягає у тому, що ми бачимо її в дітях, а вона — в дорослих, що відмовляються від батьківства. «Діти приходять у світ із ясним бажанням, щоб життя було благим, хорошим, позитивним. Їх приваблюють речі, їх приваблює реальність, вони бажають пізнати її, вони бажають любити

Завдання для людини

Перша лекція в курсі для вихователів школи «Ла Трачча»
Кальчинате (Бергамо), 5 лютого 2010 р.

Ми беремося за непросте завдання. Текст, роботу над яким ми збираємося почати, «Ризикована справа виховання»¹, дуже непростий. Я збираюся лише стисло представити цю книгу, наголосивши на основних пунктах, словах — на мій погляд, принципові для розуміння того, як отець Джуссані пропонує підходити до питання виховання. Одразу хочу попередити: щоб зрозуміти цей текст, особливо його першу частину, де автор пропонує дві основоположні передумови, необхідна певна смиренність. Отець Джуссані любив повторювати вислів філософа Барбери Уорд: «Люди рідко засвоюють те, що, як їм здається, вони вже знають». Тому, прагнучи розібратися в тому, з чого починається, як розвивається і до яких наслідків приводить процес, який ми називаємо вихованням, маємо зробити над собою зусилля й поглянути на речі в їхній первісній суті. Щоб зрозуміти, який виклик, яка пропозиція міститься в тексті, в чому полягає проблема, від нас вимагається майже подвиг, адже, як усі ми прекрасно знаємо, виховання — це воістину «завдання для людини».

Виховання — відносини між людьми, воно характеризує саме людські відносини. Різниця між людиною

і твариною полягає саме у вихованні, тобто введенні до реальності: дорослий супроводжує дитину, сина людського, до його покликання, до реальності, до сенсу речей. Виховання зачіпає всіх людей — і чоловіків, і жінок. Звісно, у першу чергу це справа батьків, особливим чином — викладачів; але насамперед це справа людини як такої. За своєю природою і через відносини з іншими людьми людина виховує; вона завжди залучена у виховний процес. Наша зустріч сьогодні — виховання, випадкова зустріч на вулиці — теж виховання, робота — теж виховання: ми виховуємо себе самих і тих, хто на нас дивиться. І тут необхідна сміливість, чесність, щоб бачити речі такими, якими вони є від початку.

Отже, ризикну запропонувати вам свого роду вступ до роботи над текстом, багатство змісту якого змушує мене іти практично по заголовках. Я постараюся навести деякі приклади до виділених пунктів і прокоментувати окремі фрагменти, щоб кожен міг понести з собою основні ідеї, основні ключові слова.

ПЕРША ПЕРЕДУМОВА.

ВИХОВАННЯ — ВВЕДЕННЯ У РЕАЛЬНІСТЬ

Почнімо з перших же сторінок, де міститься найелементарніше твердження. Воно може здатися очевидним, але таким не є. Все, що здається нам знайомим, відомим, ми насправді маємо постійно переглядати й пізнавати заново.

Мені хочеться поставити філософське питання: що відбувається навколо нас? Хто ми? Що ми таке? Що відбувається, коли ми з'являємося на світ, коли немовля виходить із лона матері, коли людина входить у реальність? Що ми констатуємо? Можна повернути

¹ Джуссані Л. Ризикована справа виховання. М.: Християнська Росія, 2007.

Розділ III. ОСОБИСТА ПЕРЕВІРКА ВИХОВНОЇ ГІПОТЕЗИ

Перейдімо тепер до третього поняття «Ризикованої справи виховання». Наступний пункт — це «особиста перевірка виховної гіпотези» як умова зародження впевненості у дитини. Спочатку — традиція, слідування традиції, тобто пропозиція гіпотези; потім — авторитет, місце, де ця традиція переживається й засвідчується. У певну мить дитина має перевірити її сама, особисто. Вона починає розмірковувати, оцінювати власні потреби, власне життя: дитина співставляє те, що бачить, те, що відбувається навколо неї, з підказкою, яку дають їй батьки, з їхніми порадами, їхніми цінностями — зрештою, з гіпотезою, пропонованою дорослими.

Отець Джуссані виділяє тут три параграфи. Спочатку він обґрунтовує необхідність особистої перевірки; потім пояснює, за яких умов вона може здійснитися; наприкінці описує її основні характеристики, її виміри. Наша сьогоднішня зустріч присвячена цій темі, а також поняттю «ризик», яким завершується розділ. Ризик — необхідна умова для того, щоб у виховному процесі таємничим чином реалізувалася свобода, найбільший дар Бога людині.

1. Її необхідність

Прочитаю декілька фраз, якими отець Джуссані висловлює своє розуміння цієї перевірки, а також умови й деякі риси пропозиції як такої. «Виховання сьогодні не може бути визнане задовільним через те раціоналістичне налаштування, яке ігнорує життєву залученість як найважливішу умову справжнього досвіду істини, а отже — набуття впевненості. Реальність неможливо зрозуміти, не живучи у ній. Ми розуміємо, що живемо,

в) У вільний час

Третя й остання умова: вільний час. «Пропозиція, не здатна зацікавити молоду людину в її вільний час, по-людськи неприйнятна, вузька». До виховання не можна підходити як до своєї катехизації, коли вся проблема вільного часу зводиться до того, щоб діти поводитися спокійно, не здійснювали поганих вчинків. Необхідно ясно і без недомовок підійти до дитини з відповідальною пропозицією прийняти всерйоз певні цінності — саме у той час, яким вона розпоряджається на свій розсуд. Розуміючи це, молоді люди приймають пропозицію; справа дорослого — серйозність постановки завдання. «Через діяльність, натхненну ідеалом, що відбувається у вільний час, підліток навчиться йти за своєю гіпотезою і в інших ситуаціях, де це слідування ускладнюється тиском необхідності». Чому я говорю, що це геніальна здогадка? Тому що в ній закладений важливий педагогічний та психологічний критерій: «У цей перехідний період будь-який прояв нетерплячості з боку вихователя, чи мова йде про школу, чи про сім'ю, є безпідставним і виявляє абстрактність і нерозуміння динаміки, притаманної вихованню».

Не будьте нетерплячими, закон виховання — любов, у неї свої строки; виховання вимірюється терпінням, чеснота вихователя — терпіння, тому що потрібен час, щоб істина, реалізована в одному фрагменті життя, охопила його повністю. Неможливо вимагати від дитини, від підлітка всієї повноти залученості зразу, вона приходить поступово (ми і в зрілому віці не завжди на це здатні...). У пропозицію вже включена ця повнота, ця кінцева мета виховання — але розвиток відбувається поступово. Далі отець Джуссані додає:

Ісус — Господь

*Виступ на епархіальному з'їзді «Ісус — Господь.
Виховання у вірі, слідуванні, свідченні»
Рим, 11 червня 2007 р.*

Виховання як введення у реальність

Кажучи про виховання, я можу лише розповісти деякі епізоди, факти, завдяки яким, як мені здається, я збагнув, про що мова. Але почати я маю з однієї передумови: щоб говорити про свій досвід батька та викладача, я маю виходити зі свого досвіду сина — адже сам я зазнав виховання від своїх батька й матері.

Я четвертий із десяти дітей. Образ батька, що зберігся у моїй пам'яті, — це коли він ставав на коліна посеред нашої з братами спальні (нас було семеро хлопчиків і три дівчинки) і починав читати «Отче наш». Ось мій батько: людина, яка дивилася на щось більше, ніж вона сама, і без зайвих слів закликала нас наслідувати його приклад.

Коли я підріс і став повертатися додому пізно через безліч різних справ, він завжди зустрічав мене; жодного разу в своєму житті він не пішов спати, не діждавшись останнього з синів, які поверталися додому. Іноді я повертався додому о другій чи третій ночі і, щоб він не дуже сердився, пропонував: «Тату, прочитаймо разом молитву перед сном», — на що він відповідав: «Іди спати, негіднику, тобі завтра на вдосвіта роботу; я сам прочитаю за тебе молитву», — і вчетверте чи вп'яте читав одну й ту саму молитву — цього разу за мене, щоб я міг піти відпочивати.

він почав: «Жив-був обрубок дерева, який одного разу опинився у майстерні Джеппетто» і так далі, — казка все одно б вийшла. І вийшла прекрасно. Навіщо потрібен цей дивний розділ і цей персонаж, який з'являється і зразу ж назавжди зникає? Гіпотеза Біффі полягає у тому, що перший розділ — ключ до прочитання всієї історії. Зрозуміти перший розділ означає зрозуміти, як влаштована казка, весь розвиток сюжету. Погляньмо ж, про що мова.²

Жив собі... «Король!» — одразу ж вигукнуть мої маленькі читачі.

Аж ні, мої любі, не вгадали. Жив собі обрубок дерева, колода.

І було це не якесь рідкісне дерево, а звичайнісіньке поліно, якими зимової пори топлять печі й каміни, щоб обігріти оселю. Навіть не знаю, якими химерними шляхами одного чудового дня це звичайнісіньке поліно опинилось у майстерні старого теслі. Майстра звали Антоніо, та усенький світ величав старого «майстром Вишнею», бо кінчик його носа скидався на стиглу вишню — блискучу і сизо-червону.

Можна зупинитися вже на цих рядках. Сам зачин запрошує до роздумів. «Жив собі...». Усі казки починаються з «жив собі», і якщо хоч на секунду ви замислитеся про проблему існування, про його призначення, про проблему долі кожного з нас та історії людства, то все залежить від того, як ми відповідаємо на запитання: «Жив собі хто?». Що було спочатку? Звідки все походить? Звідки походимо ми? Що на початку всього,

² Цитати даються у перекладі О. Донічева. Випадки, коли ми вважаємо за необхідне запропонувати свій переклад, оговорюються окремо. — Прим. пер.